

7. Програма виховання дітей дошкільного віку «Малюток» Під кер. З.П.Плохій. - К., 1999. - 286 с.
8. Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років «Дитина» Під кер. О.В.Проскура та // . - 2 вид., доп. - К.: Богдана. - 2003. - 328 с.
9. Програма розвитку дитини дошкільного віку Під кер. О.Л.Кононко. - К.: Світич, 2004. - 149с.
10. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. - М.: Просвещение, 1976. - 160с.

Е.А.Аннюк

РОЛЬ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В ФОРМИРОВАНИИ ПОТРЕБНОСТИ САМОВЫРАЖЕНИЯ СТУДЕНТОВ В БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Стаття має за мету з'ясувати значення психолого-педагогічних знань про соціальне самовизначення особистості в процесі формування потреби самовираження студентів педагогічного вищого закладу в майбутній професійній діяльності.

The aim of the article is to determine the importance in terms of psychological and pedagogical knowledge about social self-identification of personality in the process of forming students' needs of self-expression in their future professional activity.

Официальное вступление Украины в Болонский процесс (2005 год, май) – яркое свидетельство сдвигов в определении приоритетного направления образовательной политики нашего государства. Одной из главных задач современной государственной политики в области образования является улучшение его качества и равный к нему доступ. Как отмечалось в докладе директора Института высшего образования АПН Украины, профессора Василия Ткаченко на заседании итоговой коллегии Министерства образования и науки от 23 февраля 2006 года, «...образовательная политика сегодня – это процесс (в частности образовательно-профессиональных программ и учебных планов), а также

подготовка специалистов всех образовательно-квалификационных уровней (от молодого специалиста до магистра) и обеспечение необходимого менеджмента этого процесса» [5, с.6].

Таким образом, приоритетами государственной политики относительно развития образования в новых условиях должны быть: «...личностная ориентация образования; развитие системы непрерывного образования; создание равных возможностей для получения качественного образования; формирование с помощью образования здорового образа жизни; внедрение информационных образовательных технологий» [5, с.6]. Вышесказанное, в свою очередь, определяет главную цель современной украинской системы образования – создание условий для развития и самореализации каждой личности как гражданина Украины, как носителя исторического опыта и ценностей гражданского общества.

Достижение этой цели во многом зависит от того, как организован образовательный процесс, в котором ведущая роль принадлежит педагогу. Успех профессиональной деятельности учителя напрямую связан с тем, насколько морально и интеллектуально богата его личность, насколько он увлечен поиском творческих подходов, способствующих решению многих поставленных перед ним задач, насколько он компетентен и заинтересован в результатах труда. Однако, низкий профессиональный уровень выпускников высшей школы, а также все возрастающие экономические и духовно-моральные запросы общества в единстве с не решенными пока еще проблемами современного образования актуализируют задачи усовершенствования подготовки педагогических кадров [4, с.3].

Решение данной проблемы может быть обеспечено такой организацией учебного процесса в педагогическом вузе, которая должна создать оптимальные условия для самореализации личности будущего педагога, а также будет способствовать формированию потребности самовыражения как важного аспекта социального самоопределения и активности в профессиональной деятельности. Успешность решения поставленных задач зависит от того, насколько вузовский

преподаватель владеет психолого-педагогическими знаниями о трудовой деятельности человека, о его возможностях и ограничениях в реализации трудовых намерений. Поэтому так важна опора на фундаментальные категории не только педагогики, но и психологии, философии, социологии.

Цель данной статьи – определение роли психолого-педагогических знаний о социальном самоопределении и активности личности в формировании потребности самовыражения студентов педагогического вуза в будущей профессиональной деятельности.

Анализ научной литературы по проблеме подготовки педагогических кадров свидетельствует о том, что педагогическая деятельность учителя как предмет исследования интересует многих педагогов и психологов (например: И.Д.Бех, Л.В.Кондрашову, Н.В.Кузьмину, Р.И.Хмелюк и др.).

Разработке психологических аспектов данной проблемы посвятили свои работы Б.Г.Ананьев, Л.И.Божович, А.Н.Леонтьев, С.Л.Рубинштейн и др.

Проблемы профессионального становления будущего учителя, его индивидуальные личностные качества и стремление к самосовершенствованию, развитие личности будущего педагога в психолого-педагогическом контексте рассматриваются в современных исследованиях (Г.С.Грибенюк, В.Ф.Орлов, С.А.Сысоева, Н.Г.Чобитько и др.).

Разные подходы к исследованию педагогической деятельности учителя позволяют утверждать, что профессиональное становление студентов в педвузе возможно в условиях тесной связи определенных профессиональных знаний, умений и «...комплекса качеств и свойств личности, которые отвечают требованиям педагогической профессии» [2, с.4]. Следовательно, при подготовке педагогических кадров вузовским преподавателям следует опираться на научно-теоретические положения, которые должны стать базовыми в педагогической деятельности.

В последние годы в условиях личностно-ориентированного образования объектом исследования педагогики стали такие составляющие личности будущего учителя, как самореализация, самоактуализация,

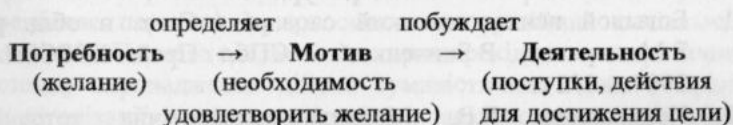
самовоспитание. Мы бы дополнили этот ряд еще одним свойством личности – самовыражением, которое считаем аспектом самореализации, социального самоопределения и активности человека.

В психологии проблема личностного самовыражения рассматривается как реализация индивидом своих способностей, личностного потенциала. Человеку, в самом деле, свойственно стремление выразить себя как личность, как индивидуальность во всех сферах своей деятельности: в труде, в поступках, в быту, в отношениях с окружающими и в общении с ними. Желание реализовать свои личностные и профессиональные качества обусловлено, в свою очередь, наличием потребности в самовыражении. Подготовка будущих учителей, в основе которой лежит формирование профессиональных качеств педагога, требует учета личностного фактора и сведения педагогических и психологических положений в единую плоскость.

Еще в конце 80-х годов прошлого столетия профессор Л.В.Кондрашова, исследуя аспекты морально-психологической готовности студентов к педагогической деятельности, отмечала, что личность учителя характеризуется такими качествами и психологическими свойствами, представляющими собой «...сложное динамическое образование, логической основой которого является потребностно-мотивационная сфера личности...» [2, с.9]. В психологии понятие «потребности» толкуется как «форма связи живых организмов с внешним миром, источник их активности (поведения, деятельности)» [1, с.402]. Потребности побуждают действия и поведение человека во всех сферах его жизни. Они образуют своеобразную иерархическую систему приоритета (доминирования), которую предложил выдающийся представитель гуманистической теории личности Абрахам Маслоу [7, с.487].] Вершиной этой системы являются личностные потребности самоактуализации, предполагающие реализацию потенциала. По мнению современного психолога А.Н.Леонтьева, «...субъект как индивид рождается наделенным потребностями» [3, с.205]. Ученый акцентирует внимание на том, что потребность как внутренняя сила реализуется только в деятельности. Таким

образом, формирование потребности самовыражения студентов в будущей профессиональной деятельности должно осуществляться в условиях, оптимально приближенных к процессу обучения в школе (моделирование профессиональной ситуацией, педагогическая практика). Такая организация работы, безусловно, позволит студентам раскрыть и реализовать весь потенциал личностных и профессиональных качеств, которые приобретаются уже в педагогическом вузе.

Формирование потребности самовыражения студентов в будущей профессиональной деятельности в настоящее время становится все более актуальным, т.к. потребность всегда была и остается первым, базовым звеном структурной цепи как учебной, так и профессиональной деятельности:

Потребность самовыражения студентов должна формироваться в условиях создания творческой атмосферы в учебном процессе, привлечения будущих педагогов к активной деятельности профессионально-педагогической направленности с учетом их индивидуально-личностных особенностей и возможностей. Это, в свою очередь, позволит им осознать себя как самостоятельную, активную, творческую личность, деятельность которой направлена на достижение высокого уровня профессионализма, на усовершенствование профессиональных черт и успешную самореализацию в избранной профессии.

Подводя итоги, отметим, что формирование потребности самовыражения студентов в будущей профессиональной деятельности невозможно без знания психолого-педагогических основ, как невозможно без них и становление личности учителя в целом. Вузовский преподаватель, готовя молодое поколение к педагогической

деятельности, должен быть в полной мере вооружен теоретическими и научно-методическими положениями педагогики и психологии, так как психологические и педагогические подходы образуют нерасторжимое единство, хотя и не являются тождественными. Работа педагога будет бесперспективной без использования психологических знаний о личности, ее возможностях и способностях реализоваться в профессиональной деятельности.

Такой подход, несомненно, позволит решить актуальную задачу современной системы образования – создать активную образовательную среду, в которой формирование будущих специалистов осуществляется в условия комплексного психолого-педагогического и научно-методического обеспечения [6, с.48].

Литература

1. Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Б.Мещеряков, В.Зинченко. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 672 с.
2. Кондрашова Л.В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності. – К.: Вища школа, 1987. – 56 с.
3. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения // В двух томах. – Т. 2. – М.: Педагогика, 1983.
4. Професійне становлення майбутнього вчителя: монографічний огляд / За ред. д.п.н., професора Л.В. Кондрашової. – Кривий Ріг, 2006. – 327 с.
5. Ткаченко В. Освітня політика в контексті глобалізаційних процесів // Освіта. – 2006. - №36-37. – С. 6-7.
6. Чобітько М.Г. Особістісно орієнтоване професійне навчання: зміст і структура // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. – 2004. - №3. – С. 48-57.
7. Хьелл Л., Зиглер Д. Теория личности. – СПб.: Изд-во «Питер», 2000. – 608 с.

ПРОБЛЕМА САМОАНАЛІЗУ ЯК СКЛАДОВОЇ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТА ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

В статтє определены и сформулированы теоретические предпосылки для постановки проблемы самоанализа как составляющей личностно-профессионального становления студента педагогического университета.

The article deals with the problem of self-directed analysis as a component of personal-and-professional growth of the student in Pedagogical University. Theoretical preconditions of the problem are defined.

Від відносно стабільної фази своєї історії українське суспільство перейшло до досить динамічної фази розвитку, яка передбачає перегляд і переосмислення рушійних соціальних механізмів. Перш за все, мова йде про перехід до демократичної системи, впровадження дійсно гуманістичних ідей, а також гуманітаризації суспільного життя на загальнодержавному рівні й гуманітаризації процесу навчання у вищій школі. Визначені процеси безпосередньо пов'язані з перебудовою соціально-політичного життя в цілому, соціальних груп і кожної окремої особистості. Також мова йде про перехід до нових форм власності і побудови цивілізованої ринкової економіки. Все це разом потребує докорінного перегляду концепції розвитку виробництва, науки, культури і, звичайно, самої особистості.

Особливості професійно-педагогічної діяльності на сучасному етапі становлення молодого українського суспільства визначаються, перш за все, у зв'язку з духовними і економічними перетвореннями, які відбуваються в Україні й світовому суспільстві.

Протиріччя полягають у тому, що старі соціально-політичні й економічні структури вже не функціонують, а нові існують лише в процесі становлення. У зв'язку з цим, суспільство, як і окрема особистість, перебуває у стані внутрішньої нестабільності, невизначеності, що відповідним чином відбивається на проблемах соціального, економічного і культурного життя. Це одна сторона проблеми.

З іншого боку, з'являються нові реалії життя, які зумовлюють появу і зростання економічних, соціальних і духовних диференціацій суспільства. Індивідуальні цілі особистості почали визнаватись суспільством поряд з колективними і суспільними цілями. І це є дуже важливим, оскільки ще зовсім недавно ієрархія цінностей вишиковувалась у зовсім іншому напрямку пріоритетів. Як наслідок сама особистість перебудовується, розвиває в собі такі якості, як відповідальність, гнучкість, адаптивність, мобільність. Подібні зміни призвели до того, що розмаїття форм життя і свобода вибору людиною свого власного життєвого шляху стала нормою існування.

Проблема підготовки майбутнього вчителя завжди була, є і буде актуальною. Лише першочергової значущості набувають ті чи інші напрями цієї підготовки залежно від сучасних тенденцій розвитку і становлення суспільства, яке неможливе, у свою чергу, без висококваліфікованого педагога. Вищенаведений короткий огляд сучасних тенденцій доводить необхідність звернення до проблеми становлення особистості в цілому й проблеми становлення особистості майбутнього педагога зокрема.

Відповідно до цього **мету** даної роботи можна сформулювати наступним чином: визначити теоретичні передумови постановки проблеми самоаналізу як складової особистісно-професійного становлення студента педагогічного університету.

Узагальнення теоретичного аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури, а також останніх нормативних документів, які стосуються вищої педагогічної школи і впровадження кредитно-модульної системи навчання і модульно-рейтингової системи оцінювання знань на шляху приєднання української освіти до Болонського процесу, а також певний власний педагогічний досвід викладання у вищій педагогічній школі дозволяє визначити у якості передумов поставленої проблеми наступне:

- особливості професійно-педагогічної діяльності на сучасному етапі;

- основні тенденції розвитку системи вищої педагогічної освіти на сучасному етапі;
- підходи до процесу підготовки фахівця в умовах педагогічного університету як процесу особистісно-професійного становлення педагога.

Перша з визначених передумов дозволяє визначити місце самоаналізу в професійній діяльності педагога, в структурі його суб'єктивних властивостей, серед професійних функцій і умінь.

Найбільш ґрунтовними щодо розв'язання поставлених задач вважаємо роботи, які підводять до осмислення сутності й специфіки професійної педагогічної діяльності в сучасних умовах (О.О.Абдулліна, І.О.Зимня,, І.С.Батракова, В.К.Буряк, В.Г.Воронцова, І.Ю.Алексашина, І.А.Зязюн, Л.В.Кондрашова, Н.В.Кузьміна, Ю.М.Кулюткін, А.К.Маркова, В.О.Мижериков, Н.Ф.Родіонова, Г.С.Сухобська та ін.).

Життєвий шлях особистості пов'язаний з її постійним розвитком, рухом, перетворенням. Розвиток і перетворення особистості, супроводжується появою різноманітних психологічних новоутворень, призводить до постановки нових задач, відкриває можливості для нових життєвих виборів і професійних починань (К.А.Абульханова-Славська, І.С.Кон, Л.І.Анциферова, А.В.Петровський, С.Л.Рубінштейн Б.Г.Ананьев та ін.).

Особливості розвитку суспільства на сучасному етапі торкнулись, перш за все, змін у професійній діяльності педагога. Це зумовлено тим, що від фахівця саме даної галузі залежить освітній рівень суспільства в цілому, можливості створення умов для подальшого розвитку.

“Саме освіта, яка власне за своєю сутністю працює на майбутнє, закладає основи наступних змін у суспільстві, передбачає, в кінцевому результаті, його розвиток у прогресивному чи, навпаки, у регресивному напрямку...” [2, с.148].

Освіта виступає одночасно і як фактор стимулювання інноваційних процесів у економіці, політиці, культурі, і як фактор виживання, розвитку людства [3, с.40].

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях професійну педагогічну діяльність прийнято розглядати як процес розв'язання різноманітних і різнопланових професійних задач, які змінюють одна одну (Л.В.Кондрашова, Ю.М.Кулюткін, Н.В.Кузьміна, В.Я.Ляудіс, Н.Ф.Родіонова, Г.С.Сухобська та ін.)

На сучасному етапі розвитку науки можна простежити певну тенденцію: задачний підхід у дослідженнях і побудові педагогічної діяльності, який є принципово новим напрямом фундаментальних і прикладних досліджень у психології й педагогіці.

Професійна діяльність педагога – один з особливих видів практичної діяльності, зміст і характер якої визначається специфікою тих задач, які розв'язує педагог як суб'єкт цієї діяльності (І.О.Зимня).

Відповідно до цього, у якості основної одиниці, яка може бути покладена в основу процесуальної сторони педагогічної діяльності можна розглядати педагогічну задачу (І.Ю.Алексашина, Л.В.Кондрашова, Л.Ф.Спірін, М.Л.Фрумкін та ін.).

Кожна педагогічна задача пов'язана з максимальним розкриттям у дитини її унікального потенціалу, розвитком індивідуальності за певних умов (Ш.А.Амонашвілі, О.В.Бондаревська, О.І.Казакова, С.В.Кульневич та ін.). Така характеристика педагогічних задач передбачає наявність відповідного підходу до їх розв'язання, котрий багато у чому залежить від власне самого педагога, його особистісного потенціалу, який розкривається через взаємодію з учнями і визначає успішність їх саморозвитку.

Таким чином, можна дійти попереднього висновку про те, що в сучасних умовах професійна діяльність педагога змінюється певним чином, і ці зміни пов'язані з її структуруванням як процесу розв'язання професійно-педагогічних задач. Зміщуються й акценти змісту педагогічних задач, від передачі знань, формування умінь і навичок, від педагогічної взаємодії до створення педагогічних умов, які б забезпечували цілеспрямований і ефективний саморозвиток особистостей учня і вчителя у процесі взаємодії.

Поняття “задача” у науковій літературі розглядається з різних точок зору і достатньо широко, залежно від того, у якій сфері й у якому контексті воно застосовується.

Визначення задачі як мети, даної за певних умов, пропонується О.М.Леонтьєвим.

Задача як система, обов’язковими компонентами якої є: предмет задачі, який знаходиться у похідному стані і модель такого стану предмету задачі, який вимагається, розглядається Г.А.Баллом.

Задача як результат усвідомлення суб’єктом діяльності мети діяльності, умов діяльності і проблеми діяльності, визначається Л.Ф.Спіріним і М.Л.Фрумкіним.

У якості головної ознаки будь-якої задачі в різних визначеннях цього поняття виділяють протиріччя, яке знаходиться в основі проблемної ситуації, між даним, відомим і необхідним (правильним) (С.Л.Рубінштейн, А.В.Брушлинський та ін.).

Найбільш загальним, на нашу думку, є визначення задачі як мети, даної за певних умов. Оскільки досягнення мети в проблемній ситуації не може бути прямим і безпосереднім, то виникає необхідність у тому, щоб знайти певний засіб, за допомогою якого можна було б реалізувати висунуту мету в конкретних умовах діяльності. Цей засіб і є бажаним об’єктом, а вимога щодо його визначення формулюється як вимога задачі.

Педагогічна задача породжується цілісною проблемною педагогічною ситуацією, компонентами якої є предметний зміст навчання, учні і вчитель, який організовує процес його засвоєння, різноманітні умови, за наявності яких реалізується взаємодія вчителя й учнів (Н.В.Кузьміна, Ю.М.Кулюткін, Г.С.Сухобська).

За визначенням Ю.М.Кулюткіна, педагогічна задача – це модель реальної практичної ситуації, у якій представлена вимога усунути “неспівзгодження”, яке виникає, знайти спосіб чи засіб подолання протиріччя, яке виникає на шляху досягнення мети педагогічної співпраці.

Стосовно неї (педагогічної задачі), у якості засобу її розв’язання виступає аналіз конкретних умов, які виникають у

відповідній ситуації, (Ю.М.Кулюткін, Л.Ф.Спірін, М.Л.Фрумкін та ін.).

У педагогічній задачі завжди, як і у будь-якій іншій, є відомий зміст і дещо невідоме, тобто наявним є одне з питань чи декілька: Як? Чому? Навіщо? Що робити? Які причини вчинку? тощо. Перераховані питання пов'язані зі з'ясуванням сутності фактів, явищ, процесів, які відбуваються у педагогічній системі та поза її межами [4, с.27].

Таким чином, педагог виступає об'єктом і суб'єктом аналізу, оскільки з одного боку він є елементом педагогічної системи, і в даному випадку, він аналізує умови, у яких виникла задача, а з іншого боку він аналізує свої можливості в контексті розв'язання задачі, тобто виступає суб'єктом професійної діяльності.

У зв'язку з цим, першочергово педагог аналізує свої особистісно-професійні можливості і здібності, особливості професійного досвіду, тобто здійснює процес самопізнання, результати якого зумовлюють результативність і ефективність рішення.

Загальновідомим є той факт, що менталітет фахівця межі ХХ-ХХІ століть ґрунтується на самодіяльному розв'язанні професійних задач, котрі у якості центрального моменту містять проблематику самоактуалізації – прагнення особистості до самопізнання і самореалізації в особистісному і професійному аспектах, що є відповіддю неповторного початку, закладеному в “Я” на сукупність нормативних настанов і моральних прагнень.

Самопізнання завжди передбачає самоаналіз, який розглядається як одна з умов розв'язання педагогічної задачі (Ю.М.Кулюткін, Н.Ф.Родіонова, Л.Ф.Спірін, Г.С.Сухобська, Л.М.Фрідман, М.Л.Фрумкін та ін.).

Таким чином, теоретичний аналіз дозволяє стверджувати, що однією з умов успішності розв'язання задач професійно-педагогічної діяльності є самоаналіз.

У зв'язку з цим, можна дійти висновку, що самоаналіз виступає однією з умов успішності й ефективності професійної діяльності педагога на сучасному етапі, а також про правильність сформульованих на гіпотетичному рівні теоретичних передумов постановки досліджуваної проблеми

самоаналізу як складової особистісно-професійного становлення студента педагогічного університету.

Література

1. Буряк В.К. Педагогічна культура: теоретико-методологічний аспект. – К.: Деміур. – 2005. – 232 с.
2. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
3. Радионова Н.Ф., Семикин В.В. Новые требования к подготовке учителя // Учитель в эпоху перемен.-СПб., 2000. – 116 с.
4. Спирин Л.Ф. Теория и технология решения педагогических задач (развивающее профессионально-педагогическое обучение и самообразование) / Под ред. П.И.Пидкасистого.- М.: РПА, 1997. – 174 с.

О.А.Остроушко

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНСЬКОГО СЛОВЕСНИКА

Автор статті доказує, що процес підготовки учителів - українських словесників повинен будуватися з урахування ряду соціолінгвістических факторів, в частині функціонального співвідношення між російським і українським мовами в сучасній мовній ситуації. Майбутній філолог повинен набути знання з основ соціолінгвістики. Воспитательна робота повинна бути направлена на формування позитивного стереотипного образу української мови.

Author proves that process of schooling of teachers – Ukrainian philologists have to build with paying attention to row of sociolinguistic factors, among their number functional co-relation between Russian and Ukrainian in modern linguistic situation. Future philologist must study bases of sociolinguists. Educating work has to be turned to forming of positive stereotyping image of Ukrainian.

Сучасне суспільство охоплене процесами глобалізації, які виявляються, зокрема, у пожвавленні, активізації різного роду контактів як між представниками однієї соціально-

культурної спільноти, так і між носіями різних мов і культур. Подібні соціальні зміни ставлять високі вимоги й щодо рівня освіти, і щодо рівня загальнокультурного розвитку людини – члена соціуму. Особливої ваги набувають комунікативні вміння й навички особистості, передусім її здатність підтримувати спілкування на різні теми, в різних соціально-культурних умовах, швидко сприймати, обробляти й передавати інформацію, вільно користуватися мовою в усіх сферах суспільного життя тощо. Відповідно до цього, маємо дещо видозмінене бачення мети навчання мови в ланці середньої освіти. Основною метою навчання рідної мови визнано формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості з належним рівнем комунікативної компетенції [3, с.36]. Ця компетенція передбачає вміння й навички комунікативно доцільно, відповідно до мети й ситуації спілкування користуватися засобами рідної мови в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Але досягнення зазначеної мети потребує врахування ряду соціальних, соціолінгвістичних, культурних, часом і політичних чинників. Які ж це чинники, який вплив мають на навчально-виховний процес у школі й у вищому навчальному закладі, спробуємо з'ясувати.

Навчальний процес на уроках української мови й літератури тісно пов'язаний із реалізацією виховних завдань, найважливішим серед яких слід, очевидно, вважати виховання національної самосвідомості, національної гідності, що, зокрема, виявляється, у повазі до рідної культури й мови, у бажанні опанувати невичерпні скарби народної мудрості. Державна національна програма “Освіта. Україна ХХІ століття” наголосила на невіддільності освіти від національного ґрунту, на її органічному поєднанні з національною історією й народними традиціями [1]. Одним із аспектів національно-патріотичного виховання на уроках мови має стати формування в учнів свідомого прагнення постійно, повсякчас послуговуватися рідною мовою в усіх комунікативних ситуаціях.

Власне, сьогодні ні в кого не викликає ані заперечень, ані сумнівів теза про тісний зв'язок мови й культури, мови й

свідомості. Загальноприйнятим стало твердження про те, що мова виявляє національну своєрідність, є найважливішою умовою існування нації як такої. Про роль рідної мови у формуванні духовної культури дитини, світогляду учнів багато сказано і філософами, і мовознавцями, і педагогами. Так, К.Ушинський твердив: “Рідне слово є саме тим духовним одягом, у який повинне одягтися всяке знання, щоб стати справжньою власністю людської свідомості” [4, с.356].

Але реалізація зазначених тез натикається на труднощі, зумовлені теперішньою мовною ситуацією в нашій державі. Сучасна соціолінгвістична ситуація в Україні характеризується як ситуація двомовності, функціональної нерівноправності української й російської мов, що виявляється передусім у тому, що в інформаційно-культурному просторі держави, сфері загальнонаціональної масової комунікації домінує російська мова [2, с.7], а на Півдні й Сході України (та й у нашому регіоні) маємо практично цілковите панування російської й у сфері щоденної побутової комунікації. Ці чинники визначають, що успішність зазначеної виховної роботи вчителя-словесника залежить багато в чому від особистості самого вчителя, його переконань, світогляду, поведінки. На жаль, доводиться констатувати той факт, що сьгоднішні студенти, майбутні філологи, в ситуаціях невимушеного, неофіційного, позааудиторного спілкування надають перевагу російській мові.

Таким чином, перед викладачами вузу постає складна проблема формування національного світогляду тих, хто через кілька років буде говорити дітям про багатство, милозвучність, функціональну розгалуженість і довершеність української мови. Ефективність подібного словесного впливу фактично буде нульовою, якщо сам учитель після дзвоника послуговуватиметься іншою мовою.

Спілкування із студентами, а також результати проведеного опитування (нас цікавили асоціативні реакції студентів на лінгвоніми “українська мова”, “російська мова”, “англійська мова”) доводять, що проблема має ряд причин соціолінгвістичного й соціопсихологічного характеру.

По-перше, це переважна російськомовність побуту та інформаційного простору нашого регіону. Так, маємо такі

реакції щодо лінгвоніма “російська мова”: поширена; всім відома; міська мова; розповсюджена у спілкуванні; знаємо, розмовляємо; повсякденно розмовляють майже всі оточуючі; багато вживана; часто застосована; мова друзів. Навіть якщо пересічна людина добре володіє українською мовою, через небажання протиставляти себе іншими людям, щоб уникнути психологічного дискомфорту, вона буде говорити мовою оточення. Мова повсякденного спілкування – це значною мірою не свідомий вибір мови, а звичка. У цьому плані студенти підсвідомо уподібнюються, пристосовуються до оточуючих. Тим більше, сьогодні практично всі засоби електронної комунікації, Інтернет російськомовні. Щоб говорити українською, молодим людям доводиться докладати додаткових мисленневих зусиль, щоб контролювати своє мовлення, а це відволікає увагу від змісту інформації, яка передається. Тому й звучить рідна мова переважно лише на спеціальних заняттях.

По-друге, спрацьовує не на користь української сформований у більшості її стереотипний образ як мови у чомусь недосконалої, “другосортної”, не здатної забезпечити потреби сучасного суспільства. Тут не йдеться про негативні оцінки мови. Навпаки, українська мова характеризується як державна мова, така, що представляє багатовікову історію народу, як мова, що репрезентує особливості ментальності, усю духовну культуру української нації: державна мова; держава; любов до Батьківщини; рідна мова; національна святиня; духовне багатство; співуча; Україна; мелодійність; козаки; мова Шевченка; незалежність; відродження; пісні; легенди; давня мова; вишитий рушник; хліб із сіллю. Але, разом із тим, українська мова не наділяється ознаками, які характеризували б її як мову сьогодення й майбутнього, а не минулого. Наприклад, серед реакцій щодо лінгвоніма “англійська мова” маємо такі, що вказують на її сприйняття як престижної, модної, пов’язаної із забезпеченням комунікації в сучасному інформаційному багатонаціональному світі: престиж; глобальна; потрібна; статус; кваліфікація; сучасні технології; комп’ютер; новітня інформація; сучасна в наш час; Інтернет; інтернаціональна; міжнародна; сучасна; модна; крок у майбутнє; мова ділового спілкування у світі. Російська мова, хоч і не так послідовно, теж

наділяється подібними ознаками: міжнародна; загальновізнана; сучасна; вона мислиться в одній площині з такими поняттями: бізнес; кіно; телебачення; наука. Молоді люди, які орієнтуються на майбутнє, прагнуть досягти певних висот і в освіті, і в кар'єрі, й намагаються пов'язати себе з тим, що в їхній уяві символізує це майбутнє.

Звичайно, навряд чи щось можна змінити в цьому плані без спеціальних заходів у межах держави, тим не менше мусимо зробити такі висновки:

1. Одним із завдань роботи у ВНЗ з майбутніми вчителями – українськими словесниками – має стати цілеспрямоване формування у них позитивного образу української мови як мови сьогодення й майбутнього, здатної забезпечити усі сучасні комунікативні потреби української нації.

2. Досягнення поставленого завдання можливе за умови ознайомлення студентів із останніми науковими розробками в галузях етнолінгвістики, психолінгвістики, інженерної, зокрема комп'ютерної лінгвістики та інших напрямків сучасного мовознавства.

3. Викладач має представляти студентам максимальну кількість комунікативних сфер функціонування української мови: традиційно це українська література, гуманітарні науки, ЗМІ, але також слід звертати увагу на сучасну україномовну масову культуру (кіно, телебачення, естрада тощо), сферу природничих наук, україномовні переклади літературних творів інших народів, використання мови в церковно-релігійній сфері тощо. Зробимо акцент на необхідності ознайомлення студентів із роботою й розробками Українського мовно-інформаційного фонду в плані створення комп'ютерних словників, програм природномовної обробки інформації, зокрема програм комп'ютерного перекладу тощо.

4. Студенти мають отримати чітке уявлення про глобалізаційні зміни в сучасному світі й породжувані ними зрушення у співвідношенні мов, проблеми зникнення мов, взаємодії мов, взаємопроникнення їх структур. Слід домагатися усвідомлення студентами місця української мови в сучасному

світі у її співвідношенні з іншими мовами, передусім із російською та англійською.

5. Необхідно озброїти студентів знаннями з основ соціолінгвістики, зокрема це стосується розуміння понять “мовний стан”, “мовна ситуація”, “мовна політика”, усвідомлення соціокультурних, соціопсихологічних чинників формування й динаміки розвитку мовної ситуації, наукового осмислення сучасної соціолінгвістичної ситуації в Україні. Вважаємо доречним, навіть необхідним введення до навчального плану підготовки вчителя – українського філолога спеціального курсу з основ соціолінгвістики.

Література

1. Державна національна програма „Освіта. Україна XXI століття” // Освіта. – 1993. – № 45.
2. Масенко Л. Мовно-культурна ситуація в Україні (Соціопсихологічні чинники формування) // Дивослово. – 2001. – № 10. – С.7-11.
3. Рідна (українська) мова. Програма для шкіл з українською мовою навчання. 5 клас 12-річної школи / Скуратівський Л.В., Шелехова Г.Т., Тихоша В.І., Корольчук А.М., Новосьолова В.І., Остаф Я.І. // Дивослово. – 2005. – № 5. – С. 36-46.
4. Ушинський К.Д. Рідне слово // Твори: В 6 томах. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 5. – С. 350-357.

Л.В.Задорожна

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА – ІСТОРИКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В статье рассматривается проблема подготовки учителей истории в современных условиях реформирования системы среднего и высшего образования в Украине. Представлен анализ накопленного педагогического опыта и намечены пути формирования личности педагога – историка.

The article deals with the problem of History teachers' training under present – day condition of reforming of the system of secondary and higher education in Ukraine. The analysis of collected